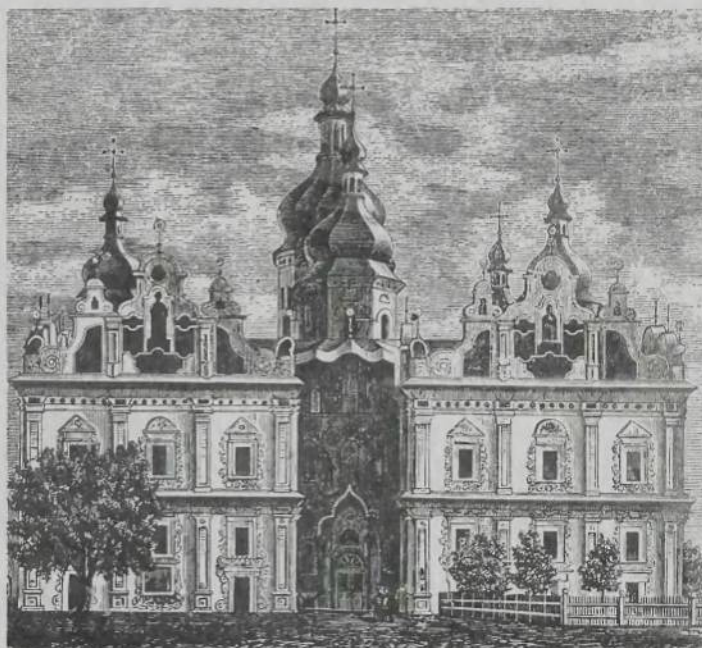

І. ВЛАСОВСЬКИЙ

**КИЄВО - ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА
ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ**

І. ВЛАСОВСЬКИЙ

**КИЄВО - ПЕЧЕРСЬКА ЛАВРА
ТА ЇЇ ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ**

Торонто — 1966 — Канада

Коли наші прапрадіди в кінці X віку прийняли при св. князі Володимирові Рівноапостольному Христову віру, то монастирське життя в Христовій Церкві, виникле в IV віці, мало вже шестисотлітню давність. Тому й на Україні-Русі монастирі появились скоро по її охрещенні. Як свідчить перший з українців Київський митрополит Іларіон, поставлений на митрополію р. 1051, в його знаменитому «Слові о законі і благодаті» — монастирі у нас «на горах стали» вже при князі Хрестителі Володимирі Великому. А Початковий наш Літопис, «Повість временних літ», пам'ятка з XII віку, пише, що при князі Ярославі Мудрому, сині того Володимира, «чорноризці, тобто ченці, монахи, почали множитися».

В тому ж «Початковому Літописі» знаходимо відомості, як поставали в ті часи перші у нас монастирі та й пізніше. З Греції прийшов звичай будувати т. зв. «ктиторські» монастирі. Такі монастирі будували своїм коштом князі, бояри. Це були родові монастирі для нарочитих молитов за їх основників, членів їх родин. Але скоро почали організовувати монастирське життя і будувати монастирі самі ченці, збірними силами. І літописець зазначає, що «ктиторські» монастирі, побудовані людьми знатними і багатими, не були в очах народу так цінними, як монастирі побудовані простими ченцями, «без золота і срібла», на збірний гріш народу, побудовані «слізьми, постом, молитвою, трудами».

Такою народньою, а краще сказати всенародньою, монастирською святинею і був знаменитий Києво-Печерський монастир, названий так від місця (під Києвом) та від печер в горах Київських, де подвизались перші його ченці. Києво-Печерський монастир, заснований в другій половині XI віку, титул «Лаври», як іменувались найвизначніші великі монастирі, дістав від Царгородського патріярха в кінці XVI віку за свій спротив Берестейській унії з Римом. Тоді Київська митрополія, як теж Українсько-Білоруська Церква, знаходилась в юрисдикції Царгородського патріярха. Але, коли з кінця XVII віку була підпорядкована вже Московському патріярхові і більше двохсот років знаходилась в складі Російської Православної Церкви, то Києво-Печерська Лавра вважалась і в тих часах найбільшою монастирською святинею посеред всіх монастирів Російської Церкви, числом на кінець XIX століття до 870. Лавр було в Російській Церкві тільки 4: на Україні були Києво-Печерська і Почаївська, у Великоросії — Тройце-Сергієвська (в 60 клм від Москви) і Александро-Невська (в Петербурзі); посеред них перше місце займала Києво-Печерська. Славнозвісна за 870 років її існування (1054 - 1926) не тільки в Православному Слов'янському світі, а й на всьому Православному Сході, Києво-Печерська Лавра в своєму історичному значенні обіймає життя не тільки українського народу, а й далеко поза його етнографічними межами.

I.

Основниками Києво-Печерської Лаври почитаються Преподобні Антоній і Феодосій Печерські. Преподобний Антоній був родом з міста Любеча, чернігівського князівства, походження, найправдоподібніше, міщансько-селянського, народився р. 983. Наслухавшись з дитячих і юнацьких літ побожних оповідань

про релігійні подвиги пустельників і ченців грецького Сходу, юнак Антипа, — таке було мирське ім'я преподобного Антонія, — пристав до гуртка паломників, що подорожували у Грецію поклонитися тамошнім християнським святиням. Чернече життя на св. горі Афон так захопило юнака, що він там залишився. Своім усердям і успіхами в тілесному й духовному подвижництві дивував навіть старих досвідчених ченців. Його духовний керівник, настоятель одного з Афонських монастирів, старець Феоктист признав молодого Антипу гідним чернечого постригу і в чернецтві дав йому ім'я Антонія, обравши йому за небесного патрона в чернецтві преподобного Антонія Великого, отця християнського чернецтва в IV віці. А в недовгому часі ігумен Феоктист благословляє Антонія вернутися в рідний край, щоб бути там апостолом чернецтва. «Господь, — сказав старець ігумен, — зміцнив тебе в святих подвигах; час тобі і других керувати до святого життя. Вернись же у свою землю, і нехай буде там благословення святої Афонської гори; від тебе виникне множество чорноризців».

Прибувши в Київ, преподобний Антоній пробував оселитися в якомусь з ктиторських монастирів, але ні в одному не знайшов такого суворо подвижницького життя, як на Афоні, і тому оселився самотньо, в печері на крутому березі Дніпра біля Києва, на Берестовій горі, посеред густого лісу. За переданням, записаним в житті преп. Антонія, печера ця була та сама, яку викопав собі для молитви на самоті священник села Берестова Іларіон, що був потім обраний на митрополита Київського. Чутка про суворого пустельника-богомільця на Берестовій горі поширилась у Києві та по його околицях, і до Антонія почали надходити люди, все більше й більше: одні йшли за благословенням та молитвами, другі за порадами в життєвих справах, інші шукали у пустельника вті-

хи в бідах і горі; ще інші приносили преподобному дари, які він роздавав незаможнім. Невдовзі з'явилися, при тодішньому горінні посеред наших прадідів до нової віри, такі, які бажали залишитися при преподобному і повести, як він, життя подвижницьке. Антоній не боронив тим, і коли таких подвижників стало 15, вони викопали печеру велику, впорядкували в ній церкву і келії, — так постав вже справжній манастир.

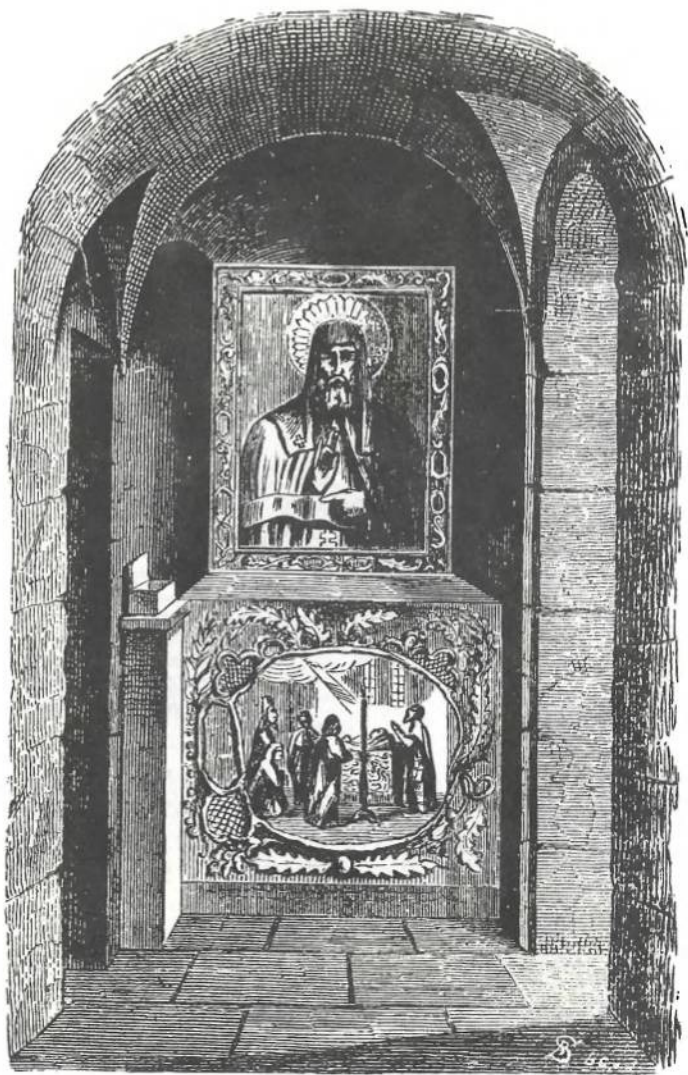
Смирений Антоній від ігуменства в цьому манастирку відмовився і, поставивши для чернецого братства ігуменом першим Варлаама, сина боярина Вишатича, викопав для себе нову печеру на сусідньому надрічному холмі, де й подвизався. Але й тут скоро стали селитися бажаючі чернецтва під керівництвом Антонія. Ширився манастир. Тоді, на просьбу Антонія, великий князь Київський Ізяслав, син Ярослава Мудрого, віддав ченцям усю гору, в якій були печери, і Антоній благословив монахам виселитися з печери. На горі поставлена була дерев'яна церква в ім'я Успіння Божої Матері і манастирські келії. Було це р. 1062. Тоді ж князь Ізяслав ігумена Варлаама взяв на ігуменство до збудованого Ізяславом манастиря в Києві на честь св. Димитрія Солунського. (Манастир цей, відомий більше під пізнішою назвою «Михайлівський», дощенту зруйнований комуністичною владою в р. 1935). Наступником Варлаама на ігуменстві в Печерському манастирі Антоній, на просьбу братії, благословив бути ієромонахові Феодосію. Сам же преп. Антоній продовжував віддаватися великим подвигам, які все більше вславили його і дали йому не тільки дух великої християнської мудрости, але й дар чудотворця — сцілення, за молитвами його, немічних. Упокоївся преп. Антоній в глибокій старості р. 1073. Св. мощі преп. Антонія, по волі Божій, сховані в землі.

Золотоверхий Михайлівський монастир.

За словами св. Димитрія Ростовського, «як сам преподобний Антоній за свого життя віддалявся від очей людських, молячись Богові в тайні, на самоті, так і мощам своїм випросив таке ж дарування у Бога, щоб були вони сховані від очей людських». Церковна пам'ять преп. Антонія Печерського — 10/23 липня.

Гробниця преподобного Антонія.

II.

Преподобний Феодосій Печерський народився в м. Василькові, недалеко від Києва, в родині княжого службовця, але дитячі й юнацькі роки пройшли в м. Курську, куди батько його був переведений князем по службі. Вже в дитячих роках відрізнявся Феодосій побожністю, не любив пустувати й бавитися з дітьми, задумливий був, до церкви вчашав, читати скоро навчився. З роками ці його релігійні настрої теж зростали. Батько вмер, коли Феодосію пішов 14-ий рік. Мати, яка й за життя батька не розуміла своєрідної духовости сина, не подібного до других дітей, тепер учинила цілу боротьбу, щоб перебороти його нахили, його побожний характер. Батьки були заможні. Мати вбірає сина в найкращу одежу, а син переодягається в просту, звичайну, а цю дорогу віддає вбогим. Мати не дозволяє, щоб він, панич, з слугами працював, а він і вдома і на полі перший стає до роботи. Мати хоче, щоб син до товариства пішов, а він ховається, щоб йому св. Євангелію чи псалтир читати. І мати починає його не тільки вмовляти і лягати, а й бити. Феодосій покійно переносить і лайку й побої, а робить своє.

Наслухавшись від подорожніх паломників про св. Єрусалим, Феодосій запалав таким бажанням побувати в Святій Землі, що втік з дому, пристав до гуртка прочан, з якими й помандрував на південь. Але мати наздогнала той гурток, сина повернула, багато біла, а потім закувала його в залізні пута і не скоро зняла їх. А коли зняла, то син не став іншим. Почав він пекти проскури для церкви й людям на продаж, а виручені від продажу гроші роздавав бідним, зайняття,

яке компромітувало багату матір. Знову погрози і бійка сина; втеча його до священника в сусідньому місті, де став за дяка; повернення і нові муки. Бачить Феодосій, що він матері тільки досаду робить і думає: послухаю я матері, а забуду Бога? Хто ж дорожчий для людини — мати чи Бог? І вирішує: для Бога залишити назавжди дім та посвятитися Богові, після чого однієї ночі втікає до Києва, про монастирі в якому, Феодосій немало чув.

В Києві довідався Феодосій про преподобного Антонія і його чернечу братію в печері і прийшов до Антонія. На колінах і в сльозах умолив він Антонія прийняти його до братії, бо ж Феодосію було яких 18-19 років тоді, і Антоній вагався накласти на молодика великі труднощі аскетичного життя. Одначе Феодосій скоро виказав себе в молитві й трудах такими подвигами, що здивував самого Антонія, який і звелів пресвітерові Нікону постригти Феодосія в ченці. Не скоро, але провідала про Феодосія мати і прийшла в Київ. Тяжко стало її серцю, коли вона побачила печеру і в ній сина ченцем. Довго вона плакала та благала сина покинути печеру і вернутись до неї. Феодосій говорив до матері покійно й любовно і так молив її, що й сама вона в Києві вступила до жіночого монастиря, де скоро й померла.

Через 7 років, коли Феодосію було 25 років, і був він вже ієромонахом, вся братія признала його достойним бути ігуменом в монастирі, як відійшов ігумен Варлаам до Димитрієвського монастиря. Як ігумен, настоятель Києво-Печерського монастиря, Феодосій прославив себе в історії монастирів митрополії взагалі впорядкуванням монастирського життя на підставі суворого уставу т. зв. «спільно-житніх монастирів». По обранні своїм на ігуменство послав він у Грецію мудрого ченця для ознайомлення з порядками в житті тамошніх монастирів. І посланий привіз Устав

Студитського монастиря грецького, який і встановив Феодосій в Києво-Печерському монастирі. Устав точно встановлював увесь порядок життя в монастирі, порядок служб монастирських, або «ряд церковний», стояння в церкві, що їсти в які часи і дні на спільній трапезі, порядок праці, як монастирського послуху і т. д. «Феодосій, — каже літописець, — усе це винайшовши, передав монастирю своєму; від того ж монастиря переняли устав усі монастирі; тому то почитаний Печерський монастир старший за всі».

Сам Феодосій служив прикладом у виконанні заведеного устава і на всі послідовні часи став високим взірцем правдивого чернечого життя. Був це великий подвижник в молитві, суворий у вимогах до себе, людина праці, повна глибокої покори і християнської любови. Вчив найбільше в праці перебувати і разом молитися. «Коли сидиш без діла, — казав, — то спадають у душу всякі негарні думки і заміри, а ті заміри ведуть і до злих вчинків. Коли ж ти зайнятий роботою, то такі думки і заміри не входять в душу, бо є в тебе друга думка, є робота в руках. Праці помагай молитвою, разом працюй і молись — і тоді не станеш працювати над яким недобрим ділом, будеш задоволений і спокійний, бо завжди робиш з Богом». Так вчив преподобний не словом тільки, а найбільше власним прикладом. Бачить ігумен, що хто ліниться працювати, він не докоряє йому, а сам стає і робить за нього, тоді той біжить і хапається роботи, просячи пробачити йому. «Води нема в монастирі і нема кому наносити її», — доповідає економ ігуменові. Феодосій спускається до Дніпра і починає воду носити; тоді ченці спішають за водою іносять її повно. Другим разом економ каже: «дров мало в монастирі, накажи кому, хто дармує, нарубати дров». Ігумен відповідає: «ось я дармую тепер». Відразу ж пішов і став рубати дрова. Братія, що по обіді сиділа по келіях, поба-

чивши, що святий ігумен рубає дрова, кинулась до цієї роботи, — хто подає, хто рубає, хто складає, відразу заготовили доволі.

А ось приклад великої покори преподобного Феодосія. Одного разу був він на бесіді у великого князя Ізяслава. Зайшла бесіда за північ. Ігумен рано потребував в монастирі бути, і князь звелів відвезти його. Князівський візок зроблений був так, що слуга, який правив конем, сидів не у візку, а верхи на коні. Бачить слуга Феодосія просто одягненого, подумав, що то рядовий собі монах, і каже: «ти, монах, постійно святкуєш у своїм монастирі, а я день і ніч не знаю покою, сядь ти на коня, а я сяду у візок і посплю трохи». Феодосій відразу уступив йому своє місце, а сам сів на коня. Дорога була крива й вузька та все лісом, бо там, де Хрещатик і Печерськ у Києві, тільки ліс тоді стояв. Феодосій то сидів на коні, то пішки ішов, в поводу держачи коня. На світанку слуга прокинувся і бачить, що з підгородніх місцевостей бояри їдуть до князя і низько вклоняються тому монахові. І лячно йому стало, почав думати: що ж то за монах? Феодосій же, не бажаючи, щоб бояри донесли на слугу князеві, сказав йому: «тепер ти сідай на коня». Коли підїхали до монастиря, і братія вийшла назустріч ігуменові і вклонилась йому, то слуга сидів на коні ні живий ні мертвий. Але преподобний Феодосій підїшов до нього, узяв за руку, привів до себе, нагодував і з миром відпустив. Ні князеві, нікому другому не розповів про цей випадок Феодосій; тільки сам слуга розповів в монастирі, каючись, що так обїйшовся з святим ігуменом.

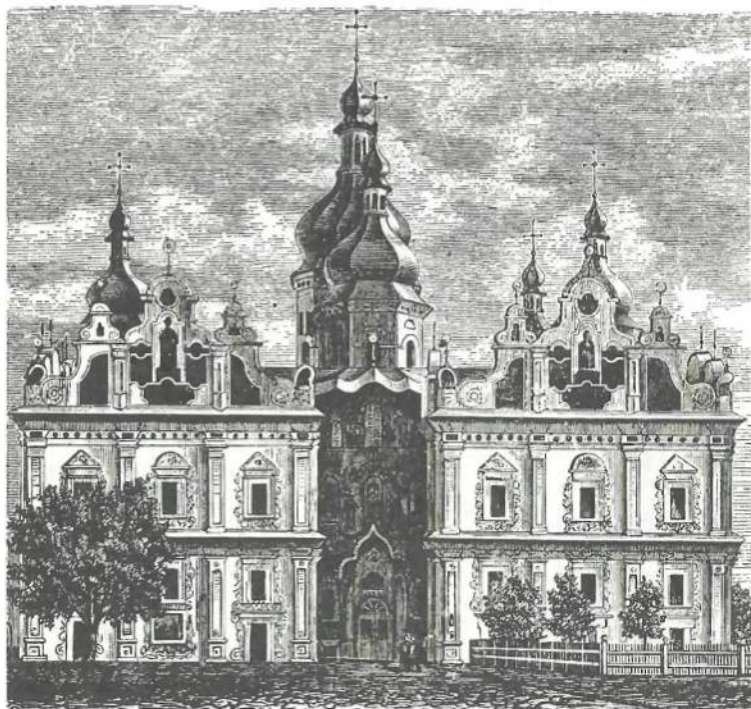
Через увесь Великий піст до Лазаревої суботи Феодосій залишав монастир, перебуваючи і молячись, на самоті в печері. Люди бідні, немічні, переслідвані були предметом особливої опіки преп. Феодосія.

Для немічних і вбогих побудував він дім-притулок при монастирі, а на удержання їх виділив десятину від монастирських доходів. Кожної суботи відсилав віз з харчами до в'язниці. Життя преподобного Феодосія, писане преподобним Нестором Печерським, відзначає й «книжне почитання», що почало квітнути в Печерському монастирі. Нестор відмічає, що за часів Феодосія чернець Іларіон день і ніч списував игниги, чернець Нікон опрацював книги, а сам Феодосій сукав нитки для оправи книжок. Від преподобного ж Феодосія залишилось, як автора, 7 морально-вчительних проповідей, — 5 до братії і 2 до мирян.

Преп. Феодосій мав велику повагу не тільки у братії монастиря, але й у князів, бояр, простого народу. Він не мішався в політичні справи, але коли князі самі звертались до нього, казав їм правду в очі, хоч би була вона їм прикра. Коли в боротьбі за Київський престіл між Ярославичами, Святослав в союзі з Всеволодом позбавив того престола старшого брата Ізяслава (р. 1073), то Феодосій, якого боявся і поважав, як святого, Святослав, докорив йому, коли той просив наставлення ігумена: «ти не по праву сів на державі брата, послухай мене і верни брату князівство його».

Про зростання Печерського монастиря та його значення при Феодосієві, свідчить той факт, що за ігуменства преп. Феодосія монастир міг на пожертви боголюбців розпочати р. 1073 будову нового монастиря (через яр від попереднього) з величавою мурованою церквою в ньому, як і перша дерев'яна, на честь Успіння Пресвятої Богородиці. В зв'язку з цією будовою «небесі подібної» святині, як говориться в давніх українських літописах, наш народ створив прегарну легенду, як сама Богородиця послала з Візантії (Греції) чотирьох знатних майстрів до преп. Феодосія на будівництво цього храму в Києво-Печерському

манастирі. Ці ж майстри принесли з собою й чудотворний образ Успіння Богоматері, нею вручений їм для Печерського монастиря. Будова Успенської катедрі Києво-Печерського монастиря, цього типового храму Києво-візантійського будівництва церков княжої України XI віку, була закінчена через 16 років в 1089 р. Преподобний Феодосій в другому році будови, р. 1074, на 65 році свого святого життя , у

**Велика церква Успіння Пресвятої Богородиці Печерської Лаври
(XI - XII віку).**

другу суботу після Великодня. Пам'ять препод. Феодосія Печерського святкується нашою Церквою 3/16 травня — день його смерти і 14/27 серпня — перенесення мощів його, відкритих р. 1091. Канонізовано преподобного Феодосія р. 1108.

III.

Такі були в нас основники християнського чернецтва. Від часу, як Україна-Русь була охрещена при князі Володимирові Великому в Києві, а з Києва почало християнство ширитися між племенами східного слов'янства, не пройшло й сто літ, як чернецтво мало вже свій центр, свою, так мовити, сильну фортецю в Києво-Печерському монастирі. Ми звикли думати, що чернецтво це є залишення грішного світу, втеча від нього, посвята себе аскетичним подвигам і гарячій молитві до Бога в свідомості тяжких своїх гріхів і в стремлінні спасти душу свою. І для такого уявлення є, розуміється, немало підстав, особливо в агіографії, тобто в життях святих людей. Бо ж саме походження чернецтва на християнському сході в IV столітті тісно зв'язане з «пустинями», в які, залишаючи населені міста і села, віддалялися для подвигів і спасіння душі, починаючи від отця чернецтва преподобного Антонія Великого. В пустині, часто суворій і небезпечній, на самоті працювали для християнського звершенства особисто, втікаючи від спокус мирського життя, обтяженого в Греко-Римському світі насліддям до християнської поганської культури. Але ж у нас цієї культури і насичення нею не було, і чернецтво в нашій країні, при становленні її християнською країною, мусіло набрати іншого образу, іншого характеру.

Молодий народ, з культом поганським мало розвиненим, що не дуже й противився новій вірі, св. Рів-

ноапостольний князь Володимир охрестив; Ярослав Мудрий, син Володимира, почав учити цей народ «книжному почитанню»; потрібний був для цього молодого народа і такий учитель, який не тільки розповів словом, але й **на ділі, прикладом показав, як треба жити по-християнськи**, як робити всяке добре діло. Таким великим учителем християнського життя стало в Україні-Русі тих часів чернецтво з своїм осередком Києво-Печерським монастирем. Будучи релігійним осередком, місцем підвигів ченців для спасіння власних їх душ, Печерський монастир не цурався реального життя, в аскетизмі для себе **не замикався від грішного світу і мав величезні заслуги для християнсько-культурного розвитку свого народу**.

Сюди приїздили й приходили до цих дивних людей князі, бояри, дружинники, купці, смерди і всякий народ, щоб помолитися та подивитись на життя святих мужів і повчитися в них всякому добру, а звідсіля приносили вони цю науку в свої родини, в громадське життя. В посланні Володимирського єпископа Симона до ченця Полікарпа на початку XIII віку високе значення Печерського монастиря видно в словах еп. Симона, що він «єпископську славу і владу за ніщо вважав би, аби йому тільки хворостоиною торчати за ворітьми, чи сміттям валятися в Печерському монастирі... Один день в Домі Божої Матері (Успенська церква монастиря) краще тисячі літ временної чести... Зрозумій же, брате, яка слава того монастиря». Вихованці Печерського монастиря, що виходили на архиєпископські катедри по цілій тодішній Київській митрополії, ширили скрізь розуміння християнського життя, як **спелуку в ньому особистого звершення і спасіння з участю в будові і перебудозі життя суспільного, національного на основі християнських моральних ідеалів**. Так безцінні заслуги були Києво-Печер-

ського монастиря в християнізації нашого народу в першу добу історії Української Церкви, від князя Володимира Великого до упадку Київської державности під навалю татарською. (1240).

В стислому огляді історія так зазначає ці заслуги: 1. Собор святих угодників Києво-Печерського монастиря, так численний, як ні в якому з монастирів, — являв народові високі приклади християнського життя. По смерті ж їх, до них, канонізованих Церквою, молились люди, як до заступників перед Престолом Божим. Життя їх описано було в збірнику кількох авторів за багато років під назвою «Києво-Печерський Патерик» (Отечник). Коли переглянути місяцеслов святих в наших теперішніх календарях, то скільки дійсно там святих з іменуваннями їх ПЕЧЕРСЬКИМИ. Ось, напр., в серпні місяці (за ноз. ст.) преподобні «Печерські»-Паїсій, Онуфрій мовчальник, Онисим затворник, архимандрит Полікарп. Мойсей, Пімен посник, Пімен многоболізний, Григорій іконописець, Василій, Феодор, ігумен Феодосій, Аліпій іконописець; всі вони XI - XII стол. 28 серпня (10 вересня Церква творить пам'ять всіх печерських угодників, в числі 35, що спочивають в Феодосієвих печерах, називаних інакше «дальними», 22 вересня (5 жовтня — пам'ять свв. печерських угодників, що спочивають в Антонієвих (ближніх) печерах, в числі 73.

2. Києво-Печерський монастир вславився вже з тих часів величними відправами уставних богослужб з дивним церковним співом, який літопис називає «ангелоподібним». У творенні т. зв. «Київського» церковного розпіву Печерський монастир мав визначну роль. Творили й нові молитви в монастирі, як, напр., сам ігумен Феодосій; творцем канонів називає Печерський Патерик інока Григорія.

3. В ділянці християнської освіти, письменства, яке з'явилося на Україні-Русі за прийняттям християнства, Печерському монастирю належить одно з перших місць. Монастир вчив тодішнє суспільство «книжного почитання»; в його стінах переписувалось готове і перекладалось та укладалось нове з письменства, утворювалась бібліотека. «Києво-Печерський монастир, — пише й нім. історик Л. Гетц, — був осередком релігійної освіти національної в до-монгольській Русі». Особливо ж треба відзначити, що Києво-Печерський монастир дав в області літописання таку знамениту для історії й для ідеології християнської держави річ, як «Повість временних літ», що мала, можливо, й не одного автора, але головним літописцем був Нестор Печерський.

4. В системі симфонії або гармонії поміж Церквою і державною владою на Україні-Русі видатні отці Печерського монастиря були одними з тих духовних, що морально впливали на князів, стримуючи їх від міжусобиць та воєн, якими знесилювалась Київська держава. Самі князі приїздили до монастиря за порадами, а були випадки, що князі життя своє кінчали в Печерському монастирі. Так, преподобний Никола Святоша, князь Луцький і Чернігівський, залишивши р. 1107 княжіння, постригся в Печерському монастирі, де й упокоївся по роках чернечих подвигів.

5. Християнська добродійність Печерського монастиря, про яку була вже мова в життєписі преподобного ігумена Феодосія, була взірцем і повчанням рівнож для окремих заможних людей і всього мирянства.

6. Монастирське господарство, зі зростом земельних володінь монастиря, жертвуваних боголюбця-

ми, так само було зразком культурного ведення господарства, в якому не було рабів і рабського труду.

7. Вихованці й постриженики Києво-Печерського монастиря були й за стінами його носіями тих християнських ідей, які в монастирі сприймали, — ревно служили християнізації народу. Вони приймали участь і в місійній християнській праці посеред поганських ще по вірі племен, як, напр., єпископ Леонтій Ростовський, чернець Печерський. Але найбільша роля вихованців Печерського монастиря була в організації церковного життя, управлінні церковному і в релігійно-освітній діяльності посеред вже охрещеної людности. Бо ж в 16 єпархіях Київської митрополії в часах до-татарських, з яких 10 єпархій (Київська, Білгородська, Чернігівська, Володимиро-Волинська, Туровська, Переяславська, Юр'ївська, Галицька, Перемишльська і Угрівська) існували на етнічно-українських землях, на єпископських катедрах їх перебуло в до-монгольську добу до 50 єпископів з ченців Києво-Печерського монастиря. Коли пригадати, що з XII століття широко розвинувся у нас звичай обрання на єпископську катедру місцевим князем з представниками церковної громади, то з факту численного перебування на архиерейських катедрах ченців з Києво-Печерського монастиря можна бачити, яка повага і шаноба до Печерського монастиря була посеред новоохрещеного народу.

IV

Татарська навала 1237 - 40 рр. робить кінець старій Україні-Русі. Київ, взятий і зруйнований ханом Батием р. 1240, втрачає своє значення і як осередок культури. Кияни захищали свою святиню з повною самопожертвою. Після кровавих боїв на стінах міста, кожна знаменита церква обернена була в фор-

тецю, але падали одна за другою: Софійський собор, Десятинна церква, Печерський монастир. Все було пограбоване, спалене, знищене. Коли через 6 років проїздив на схід через Київську землю католицький місіонер Пляно-Карпині, то він знайшов Київ невеличким містечком, в якому було заледве 200 будинків. Але ж це зруйнування Києво-Печерського монастиря р. 1240 не було припиненням цілком його існування. Ми бачимо, що р. 1274 Київський митрополит Кирил III привозить з Києва до Володимира Суздальського архимандрита Печерського Серапіона для хіротонії його в єпископа Володимирського, яка й була довершена тоді ж у Володимирі. (Це той єпископ Серапіон, визначний проповідник, що з проповідей його дійшло до нас 5 чудових про люту навалу татарську, як про кару Божу за беззаконства людські). Однак діяльність Києво-Печерського монастиря зовсім ослабла і число іноків підупало, в зв'язку з занепадом і держави Київської і столиці Києва, з котрого й катедра митрополита, хоч він іменувався й далі Київським, була перенесена спочатку до Володимира на Клязьмі, потім до Москви.

В першій половині XV віку близьким до долі Києво-Печерського монастиря стає знаменитий рід православних князів Острозьких. Князь Федор Острозький був добродієм для монастиря, фундуєчи на утримання його з своїх великих земельних маєтностей. В старечих роках князь Федор прийняв чернечий постриг в Печерському монастирі і подвизався чернечим подвигом з ім'ям Феодосія. В монастирі ж Федор Острозький і упокоївся схимником біля 1453 року. Після відкриття нетлінних мощей його був канонізований нашою Церквою (пам'ять його 11/24 серпня). Р. 1470 благочестивий Симеон Омелькович, князь Слуцький, своїм коштом відновив Велику церкву Печерську, від

якої по навалі Батиевій залишилися тільки напів зруйновані стіни, але через 13 років хан Менгли-Гирей знову поруйнував монастир пожежею. Правнук св. князя Федора Острозького Константин Іванович Острозький (1460 - 1530), литовський найвищий гетьман, великий добродій взагалі для Українсько-Білоруської Православної Церкви, щедро жертвував з маєтків своїх і на Києво-Печерський монастир, відбував Успенську Велику церкву монастирську, де й був похований; відомий високо художній надгробок князя Константина Острозького, — різьблена пам'ятка українського ренесансу, — був зруйнований р. 1941.

На Берестейському православному соборі 1596 року представником від Києво-Печерського монастиря був його архимандрит Нікифор Тур. Він держав на соборі довгу промову у відповідь на запитання предсідника собору, екзарха Царгородського патріярха, протосинкела Нікифора, як давно митрополит Рогоза прийняв унію. Уніятський того ж часу собор в Берестю «низложив», одночасно з «низложенням» єпископа Львівського Гедеона Балабана, Печерського архимандрита Нікифора Тура, як активного борця проти унії. Король же Сигизмунд III, після цього «низложення» архимандрита Нікифора Тура, поспішив дати наказ князю Константину Константиновичу Острозькому, як Київському воєводі, щоб він передав Печерський монастир зо всіма його маєтками уніятам. Але князь К. К. Острозький, воєвода Київський, ані пальцем не ворохнув для виконання беззаконного королівського наказу. Коли ж Сигизмунд III послав свого шляхтича, щоб з людьми силою відібрав монастир від архимандрита Тура, то Тур теж збройною силою з ченцями і козаками оборонив монастир, як і далі не давав уніятам захопити володіння монастир-

ські. Митрополит-уніят, після смерти митрополита Михайла Рогози, Іпатій Потій, якому Сигизмунд III видав привілей на Києво-Печерський монастир 26 вересня 1599 р., не раз силився забрати Печерську Лавру, давав накази знову про це й король, але православні, під опікою воеводи князя К. К. Острозького, не допускали уніятів до захоплення православної святині народу з XI століття. Врешті король змушений був уступити, і коли після смерти архимандрита Нікифора Тура було обрано, за старовинним звичаєм, братією монастиря і місцевою шляхтою на архимандрита Лаври Єлісея Плетенецького, то на представлення князя-воеводи Острозького, король грамотою від 22 лютого 1605 р. надав архимандритові Плетенецькому, на праві подавання (патронат), монастир Печерський з його маєтностями. Так Києво-Печерський монастир назавжди увільнився від посягань на нього уніятів, **і ніколи не був в їх руках, в чому велика заслуга була князя Константина Константиновича Острозького.** Почаївської Лаври на Волині, після 125 років боротьби цього монастиря з уніятськими впливами, православним не вдалось втримати, і цей монастир став з 1721 року уніятським монастирем базиліянського ордену, яким і пробув впродовж 110 років.

V

Оборона Києво-Печерського монастиря в кінці XVII віку від захоплення його уніятами свідчила про те, що українське національне життя в Києві в цьому часі вже вернуло до нормального стану після тяжкої доби занепаду і нищення Наддніпрянщини татарами. В цьому ж часі Києво-Печерський монастир одержав від Царгородського патріярха титул Лаври і права ставропігії, тобто незалежності від місцевої церковної влади, а безпосереднього підлягання самому Царгородському патріярхові. Взагалі треба сказати, що

на розпочаті з унією 1596 р. преслідування православія і православних в Польсько-Литовській державі, український народ відповів збільшенням числа православних монастирів та оживлення їх діяльності. До половини XVII в. на землях українських було збудовано нових до 55 монастирів, що разом з стародавніми монастирями стають фортецями українського православія в XVII столітті. Осередком же цієї національної церковно-релігійної організації і всебічної діяльності монастирів була в XVII столітті Києво-Печерська Лавра.

Архимандрит Єлісей Плетенецький, родом з української дрібної шляхти, з Плетенич, недалеко Золочева в Галичині, обраний на архимандрита Печерського після смерти архим. Нікифора Тура, розпочав своєю діяльністю **нову добу в історії Києво-Печерського монастиря**. Відродивши, після довгого упадку в XIV - XVI вв. славні культурні традиції монастиря, Єлісей Плетенецький впродовж 25 років свого архимандритства (1599 - 1624), «став, за словами Захарія Копистенського, батьком не тільки для Лаври, але й для всього українського народу». Він згуртував біля себе освічених і вчених ченців, проповідників, перекладачів, знавців друкарської справи. До цього гуртка культурних сил, крім самого Плетенецького, належали: Захарій Копистенецький (родом з Перемиської землі в Галичині), Іов Борецький (родом з м-ка Борче в Галичині) — при відновленні православної ієрархії р. 1620 став митрополитом Київським, Памва Беринда, Тарасій Земка, Лаврентій Зизаній Тустановський, Степан Беринда, Йосиф Кирилович, Гавриїл Дорофєвич, Філофєй Кизаревич та інші ченці, переважно з Галичини, яка була тоді православною, а з неї немало кращих сил керувалось на схід, до Києва, який був в боротьбі проти унії під опікою козацтва.

В 1616 р. архимандрит Плетенецький набув для Києво-Печерської Лаври від наслідників Федора Балабана Стрятинську друкарню в Галичині, перевіз її до Києва, поширив; в лаврському маєтку Радомислі збудував «коштом немалим» фабрику паперу і оборуудував друкарську справу так, що Лаврська Печерська друкарня, поширена далі за архимандритства в Лаврі Петра Могили, стала на всю Україну й поза її межами на північну Московщину та південно-слов'янські землі знаменитим осередком церковно-релігійного православного друкарства. Вже за перших 15 років праці Київська Лаврська друкарня могла випустити до 40 видань, серед яких були книги до 1500 сторінок, з ділянок богослужбових книг, свято-отецької літератури, церковно-полемічного письменства, канонічного права, проповідництва і т. д. Ми не маємо даних твердити, що безпосереднім ініціатором заснування Богоявленського Православного Братства в Києві р. 1615 і школи при ньому — матері майбутньої Київської Духовної Академії був архимандрит Єлісей Плетенецький, але **ідейне надхнення до організації і в Києві церковного братства, як форми соборного життя, питомої українському православію, безумовно вийшло від архимандрита Єлісея Плетенецького і його Печерського гуртка вчених ченців.**

Архимандрити Печерської Лаври в XVII столітті по Єлісеї Плетенецькому, як Захарій Тустановський, Петро Могила (1627 - 33), Йосиф Тризна, Інокентій Гізель, Варлаам Ясінський, продовжували неослабно ту широку церковно-культурну роботу, яку відновив в Печерській святині архимандрит Плетенецький. Особливо, розуміється, це треба сказати про Петра Могилу, діяльність якого на становищі архимандрита Печерського 6 років і безпосередньо за тим на кафедрі митрополита Київського — 14 років (1633 - 47) тво-

рить одно ціле, що наша церковна історія найменувала «добою митрополита Петра Могили». Заховавши і на становищі митрополита в своїх руках всі засоби Печерської Лаври, Петро Могила використав їх надзвичайно для піднесення й розвитку Української Православної Церкви, бо ж не було, можна сказати, жадної ділянки церковного життя, яку б не охопив спочатку молодий архимандрит, а потім митрополит, своєю кипучою енергією, невсипущою працею.

В 1631 р., по смерті митрополита Іова Борецького, архимандрит Петро Могила відкрив, за благословенством Царгородського патріарха, в Печерській Лаврі школу за типом західно-європейських шкіл. Велике незадоволення посеред Київського духовенства викликало це відкриття нової школи, бо боялись латинського її характеру. Почались переговори між представниками опозиції та архимандритом Петром Могилою і гуртком вчених біля нього, що скінчилися компромісом, на підставі якого була сполучена Лаврська школа з Київською Братською, при чому остання мала бути реформована. Треба сказати, що в дальшій історії ми не бачимо якого суперництва, чи розходження поміж вченими ченцями-учителями Києво-Могилянської Братської Колегії і вченими ченцями Києво-Печерської Лаври. Києво-Печерська Лавра багато видавала праць учителів і вихованців Києво-Могилянської Братської Колегії, які часто були й постриженцями Печерської Лаври. Так, напр., капітальний твір вихованця Братської Колегії святителя Дмитрія митроп. Ростовського знамениті «ЧЕТЬИ МИНЕЇ» (читання по місяцях, життя святих) були надруковані й видані Києво-Печерською Лаврою.

В половині ж XVII віку, коли починається, все більш далі поширюваний, церковно-культурний вплив Української Православної Церкви на Московщину,

Братський монастир і Духовна Академія.

Печерська Лавра і Київська Братська Колегія разом беруть участь в поширюванні цих впливів через вчених ченців з Києва на Москві, через книги, друковані і видавані Лаврою. Перші «київські старці», що були послані в Москву на просьбу царя Алексія Михайловича, знаменитий Епифаній Славинецький, Арсеній Сатановський і Дамаскин Птицький були печерськими постриженниками і учителями Києво-Могилянської Колегії. Але ж Київ, як осередок, звідкіля світло християнства засяяло для всього східнього слов'янства, з його святинями, головно з Печерським монастирем — джерелом чернецтва у всій давній Київській митрополії, завжди тягнув до себе почуття й думки релігій-

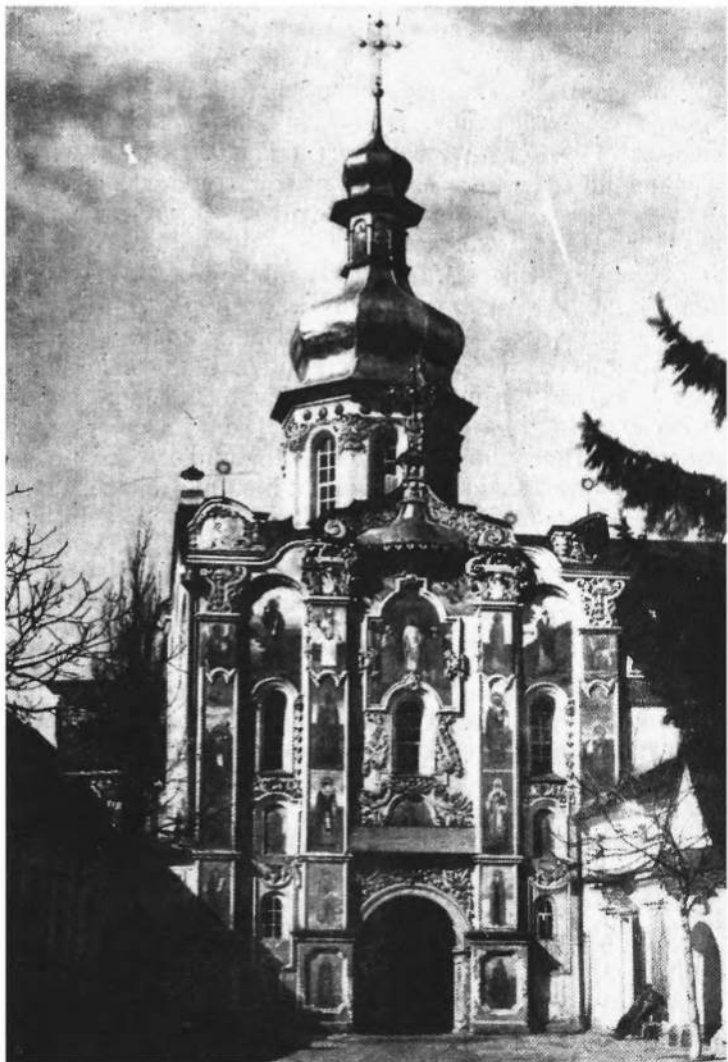
них душ. Тому паломництва до Києва не припинялись з півночі навіть в добу татарського ярма; не припинялись і після поділу в 1458 р. єдиної Київської митрополії на Київську й Московську. Це доводять пом'яники Печерського монастиря з XV - XVI віків, в яких вписані імена родин з різних московських міст. Інші прочани з півночі залишалися в Києві, постригаючись тут, найбільше в Печерському монастирі, в ченці.

VI

18 листопада 1683 р. упокоївся довголітній (1656 - 1683) печерський архимандрит Інокентій Гізель. Гетьман Самойлович, ігноруючи цілком Царгород, в ставропігії якого була Печерська Лавра, звертається до неповнолітніх московських царів Івана і Петра та до московського патріярха Іоакима, просячи дозволу і благословення на вибори після Різдвяних свят 1683 р. печерського архимандрита. Від імени царів згода на вибори була дана, а патріярх прислав благословення і висловив побажання, щоб обраний на архимандрита особисто приїхав для благословення до патріярха в Москву. Вибраний на архимандрію Печерську ігумен Києво-Пустинського монастиря Варлаам Ясінський до Москви не поїхав, пославшись на «невигоди далекої дороги й трудні службові обов'язки», і прийняв архимандричий сан від блюстителя-архієпископа Чернігівського. Але ж змушений був, з огляду на акцію гетьмана, послати в Москву до патріярха за благословенною грамотою на архимандрію Печерську окрему делегацію на чолі з ієромонахом Іваном Максимовичем, намісником **приписного до Печерської Лаври Свенського монастиря в Брянську на Московщині**. Делегація привезла з Москви патріяршого листа з благословенням; потім була вислана й формальна грамота патріярша на Києво-Печерську

архимандрію Варлааму Ясінському. Таким чином Києво-Печерська Лавра ще в 1648 р., а значить ще перед підпорядкуванням Київської митрополії Московській патріярхії, взята була з-під влади Царгородського патріярха. Не маємо даних, як zareагував на це Царгородський патріярх. Треба думати, що ніяк, бо в наступному році 1685 з-під його канонічної влади фактично була взята й ціла Київська митрополія поставленням в Москві на Київську митрополічу катедру єпископа Луцького Гедеона Святополк-Четвертинського, а ще через рік ця справа була й «церковно-формально» ніби полагоджена відступленням Київської митрополії Московському патріярхові новим Царгородським патріярхом Діонісієм, в дійсності за «мзду» в «три сорока соболей і двісті червоних».

А скоро після підпорядкування Київської митрополії Московському патріярхові почались й обмеження автономних прав Київського митрополита. Одним з перших таких важливих обмежень було надання Києво-Печерській Лаврі прав ставропігії, незалежнення її від митрополита і підлягання безпосередньо патріярхові, а коли патріяршество в Росії було скасовано, то вищій церковній владі — Св. Синодові, при чому тут не треба було жадного насильства: вже в кінці 1687 р. сам архим. Варлаам звернувся до царів і патріярха за привілеєм ставропігії для Лаври, і цю просьбу його підтримав і гетьман Мазепа. Розуміється, що в Москві просьба Лаври була радо задоволена, і патріяршою грамотою 9 липня 1688 р. Печерська Лавра стала незалежною від Київського митрополита, себто одна з найдавніших українських святинь і так важливий осередок національно-церковної культури поведена була тоді по лінії церковно-політичного опортунізму.

Печерська Лавра, Троїцька надбрамна церква XII віку.

VII

Гетьмани й козацька старшина щедро підтримували Печерську Лавру. Гетьман Самойлович обвів її валом. Гетьман Мазепа, взагалі великий будівник церковних святинь в Києві й поза Києвом, обвів Лавру монументальною камінною стіною, збудував церкву Всіх Святих над Економічною брамою монастиря, Троїцьку церкву над Головною брамою Лаври відновив, велику церкву на честь Успіння Божої Матері розбудував р. 1695 - 96, добудувавши до трьох первісних нав собору дві бокові. Р. 1718 величезна пожежа ушкодила більшість будівель Лаври, в тому Велику церкву й друкарню; бібліотека й архів згоріли; відновлена Велика церква була в роках до 1729. В ці часи в склад Києво-Печерської Лаври входило 6 монастирів: Головний Успенський, Больничний, Ближні печери, Дальні печери, Голосієв і Китаївська пустинь. В рр. 1736 - 45, за проектом архітекта-німця Готфріда Шеделя, збудована була знаменита монументальна Лаврська дзвіниця (96,5 метрів висоти).

Києво-Печерська Лавра продовжувала вести велике культурне діло друку й видання богослужбових і других релігійних книг, отримавши ставропігію й від Московського патріярха. Але щоб це право друку було «невозбранне» (вільне), як приречено було це в грамоті московських царів при переході Київської митрополії під Московського патріярха р. 1686, то того ніяк сказати не можна. Властиво через все XVIII століття, з початком в кінці XVII, йшла боротьба в справі друку, його волі, поміж Київською Лаврою і вищою церковною владою, при участі й Київських митрополитів, які йшли в цій справі назустріч більше московським інтересам. Патріярх Адріян дозволив без попередньої патріяршої цензури друкувати тільки ма-

30

лі книжки, які Лавра могла продавати тільки в Україні. Великі ж книги церковні наказано було друкувати «тутешнім (московським) нарiччям і чином нинішніх перекладів». Такі книги вільно було привозити до Москви і продавати. Св. Синод р. 1721 видав свій указ, щоб нові видання давніх церковних книг випускались тільки після надіслання до Синоду двох примірників для порівняння, аби «не було жадної ріжниць та окремого нарiччя в них». Такими наказами Синода, не раз повторюваними впродовж всього XVIII в. двохсотліття **Киево-Печерська друкарня уведена була на початку XIX в. цілком, як і українські школи, в загальну русифікаційну працю Російської Православної Церкви.** В передмові до однієї з надрукованих богослужбових книг в Печерській друкарні сказано, що вона призначається не тільки для всієї Руси, але й для південних слов'ян, — сербів, болгар, слов'ян приадриятичних. Так друкарня Києво-Печерської Лаври обслуговувала богослужбові потреби церков православного слов'янства до останніх днів Російської імперії.

VIII

Відомо, що з підпорядкуванням р. 1686 Київської митрополії Московському патріархові і впродовж тричверті XVIII ст., властиво до часів цариці Катерини II, при якій наступив і кінець гетьманського уряду в Україні, — була доба **найбільшого розвитку в Московщині українських церковно-культурних впливів.** Сильна була діяльність і значення там церковних ієрархів з українців, українських ченців і білого духовенства. Посеред високих церковних достойників і рядових працівників на полі церковно-адміністративному, шкільної освіти, місії, богословської літератури, мистецтва і т. д. багато було і з ченців **Киево-Печерської Лаври,**

або в той чи інший спосіб зв'язаних з цією нашою вікопомною святинєю. Шістьох ієрархів українців з цієї доби, що визначились і своїм особистим праведним життям, було **канонізовано** в різні часи Російською Православною Церквою. Були це: св. **Димитрій** (Туптало, з Київщини) **митрополит Ростовський** — канонізований р. 1757; св. **Інокентій** (Кульчицький, з Волині), **єпископ Іркутський**, канонізований р. 1805; св. **Феодосій** (Углицький, з Поділля), **архієпископ Чернігівський**, канонізований р. 1896; св. **Іоасаф** (Горленко, з Полтавщини); **єпископ Білгородський**, — канонізований р. 1910; св. **Іоан** (Максимович, з Чернігівщини); **митрополит Тобольський**, канонізований 1916 р.; св. **Софроній** (Кристалевський, з Переяславщини); **єпископ Іркутський**, канонізований р. 1917.

Від часу відродження, з розпадом Російської імперії р. 1917, Української Православної Церкви, ніхто з ієрархії тої Церкви і ні на якому соборі її, чи то в складі самих єпископів, чи в складі єпископату, духовенства і мирян, не підіймав питання про те, як нам, у відродженій Українській Православній Церкві, поставитись до канонізації названих українських святих у XVIII - XX століттях Російською Православною Церквою, чи признати ту канонізацію, чи відкинути її, бо це, мовляв, Російська або Московська Церква канонізувала тих святих, хоч і українців, але чи не за москвофільство їх, за угодову службу Москві?

Таке питання, а вірніше вже не питання, а категорична відповідь на нього з'явилась, на сором нам, православним українцям на чужині, в ювілейному Шевченківському році 1961 на сторінках української преси, в альманасі на 1961 рік «Відродження», виданим в Аргентині. В цьому альманасі знайшлася стаття п. В. Дубровського «М. С. Грушевський в Чернігові» — сторінка з спогадів, в якій автор статті допустився

знеславлення Святителя Феодосія, Архієпископа Чернігівського (упокоївся р. 1696), канонізованого Російською Православною Церквою в р. 1896, через 200 років після смерти його. Знеславлення у виразах, які соромно повторювати, виходило з того, що св. Феодосій Чернігівський — «московський» святий, а не «український», канонізований був (через 200 років!) за те, що ніби «дбав усе життя, аби православні українці були під кормигою Московського патріярха».

Блюзнірський цей виступ п. В. Дубровського викликав обурення посеред православних українців в Південній Америці, виразом якого був «Відкритий лист до редакції альманаху Т-ва «Відродження» в Буенос Айресі» протопресвітера о. Філімона Кульчинського, Адміністратора УПЦеркви в Бразилії («Наш Клич», 8. 6. 1961). Під цим же «Відкритим Листом» уміщена була на лист «Відповідь Редакції», за підписом Євгена Онацького, в якій Редакція не тільки не призналася, як належало б православному редакторозі, в недогляді щодо профанування пам'яті Святителя Феодосія Чернігівського, а навпаки, кинулась боронити блюзнірські тези В. Дубровського.

Оборона, хоч була довшою за «Відкритого Листа» о. протопресв. Ф. Кульчинського, вийшла дуже слабенькою на тему листа о. протопресвітера про блюзнірське зневаження В. Дубровським пам'яті св. Феодосія, широко, почитуваного в українському народі і на відкритті св. мощей якого 9/22 вересня 1896 р. в Чернігові було більше 100 тисяч людности. А головне, редакція в своїй відповіді демагогічно підкинула о. протопресвітерові погляд, якого він **зовсім не висловлював**, що ніби все «те, що Московська Церква поповнила в Україні, православні українці повинні сприймати, як золоте зерно правди, бо інакше мовляв, підривається авторитет Православної Церкви

взагалі, а Української зокрема»... А підкинувши цей погляд, редакції альманаха можна було «логічно», на цілий стовбець часопису, добалакатися навіть до такої нісенітниці, що, на погляд о. Кульчинського, «треба відмовитись від читання Євангелії, бо Св. Синод, у своїй антиукраїнській політиці, дуже одвго забороняв її друкувати в українській мові».

На такий редакційний еляборат о. протопресвітер Кульчинський дав статтю під наголовком «Моя відповідь редакції альманаху «Відродження»»: була надрукована вже не в «Нашому Кличі», а в «Українській Православній Ниві» ч. 9 - 10 за рік 1961. В цій статті ґрунтовно, на підставі історичних фактів, було, можна сказати, розторощено ту відповідь редакції «Відродження». Чи «Редакція» після цього продовжувала полеміку на захист блюзнірства В. Дубровського, — не знаю, мені не доводилось читати.

На початку 1962 р. в органі АУПЦеркви в Австралії «Наш Голос» (січень-березень 1962 р.) появилась стаття «Професорські блюзнірства» за підписом «Чернігівець» (нині пок. св. п. Єпископ Варлаам). Була стаття викликана описаним вище епізодом в церковному житті УАПЦ в Аргентині — Бразилії. В ній читаємо: ...«Безбожна большевицька влада розпочала в 20-их роках, в пресі боротьбу з релігією, «наукові дослідження» ріжних святощів та мощів святих. Зробили большевики це і в Чернігові з мощами Святителя Феодосія... Большевицький замір викриття обману та фальшу у випадку з мощами Чернігівського Святителя скінчився для безбожників срамотнім провалом, — нетлінність святих мощів була на очах вірних стверджена урядовою комісією. Незнаємо докладно, чи то перед дослідженням, чи по ньому, написав п. Василь Дубровський свою розвідку про життя і діяльність Феодосія Углицького (світське прізвище святого), а

Відділ антирелігійної пропаганди видав її. У цій розвідці змальовано образ Святителя в плюгавій формі безідейного користолюбця монаха, вислужника царської влади, ворога народу. Результат публікації був той, що Дубровському довелося втікати з Чернігова до Харкова від обурення віруючого народу. Очевидно, що для реклями свого твору Дубровський в своєму спогаді (в альманасі «Відродження» на 1961 р. І. В.) покликується на одержану ніби апробату цього твору від проф. Грушевського, а нападсть на нього приписує «москалям єдинонеділімцям». З оповідань живих свідків події ми знаємо, що ніякі «москалі» в Чернігові Дубровському не грозили, а що його рідні за цей твір його в хату не пускали... Для характеристики «конструктивности» ідеології п. Дубровського слід пригадати, що з-під пера його вийшов ще й такий твір, як «Нестор Махно, український національний герой». Цьому героєві, на думку Дубровського, український народ мусить збудувати пам'ятник, як одному з найкращих своїх синів. (Чорноморський Збірник, Книга 6-та. 1945 р.)... Негідний замір Дубровського потоптати святість Святителя Феодосія Чернігівського залишиться таким же безплідним, як замір гльорифікувати сумної пам'яті «батька Махна» — втілення дикої анархії й безідейного хаосу»... (стор. 23 - 23).

Так невеличкі осередки Української Православної Церкви в Бразилії і в Австралії достойно виступили проти нечистих і негідних спроб під плащиком ніби «науки» ображати релігійні почування українського народу, та ще в блюзнірський спосіб. І тільки великий жаль душу огортає, що на такі «професорські блюзнірства» у відношенні до Святителя Феодосія Чернігівського, глибоко шанованого православним українським народом, не відкликнулась ієрархія наших більших Церков — в Канаді і в США. Більше того,

на сторінках Вінніпезького «Вісника», що є свого роду офіціозом Консисторії УГПЦеркви в Канаді, В. Дубровський знайшов собі, як автор, гостинний притулок в тих часах (ст. «Поїздки московського патріарха» у «Віснику» чч. 1 - 2 за 1962 рік).

ІХ

«Тричі крига замерзала,
Тричі розтавала, —
Тричі наймичку у Київ
Катря проважала
Так як матір...
Наймичка —
«Маркові купила
Святу шапочку в печерах
У Йвана святого,
Щоб голова не боліла
В Марка молодого»...

Так в безсмертній поемі «Наймичка» тепло Шевченко зображає прощу до Києва, до його святинь, простих віруючих селян. У деяких наших істориків доводиться читати, що «ченцями в монастирях в Україні перебували в ХІХ в. майже виключно москалі, вся діяльність яких була звернута на помосковлення української людности» її, що «Київська і Почаївська Лаври були притулками найчорнішої московської реакції і україножерства». До такого роду «історичних» дослідів не можна не ставитись з певним застереженням, бо ж вони виходили, видно, з пера людей, про яких проф. О. Лотоцький вже після революції 1917 р. писав: «Визнаючи себе національно українцями, поділяючи взагалі інтереси українського народу, ці національно свідомі українці не поділяли і одкидали ті релігійні інтереси, що ними жила українська народня маса»...

На підставі якої статистики твердиться, що «майже виключно москалі були ченцями в монастирях в Україні XIX в.? На чому спирається твердження, що «вся діяльність цих ченців-москалів звернута була на помосковлення української людности»? Чому в «пашу україножерства» йшли століттями десятки і сотні тисяч (до Києва щороку було до 150 тисяч прочан), таких, як наймичка Ганна Шевченка? Пощо несли до тих давніх українських святинь своє горе і зітхання, свої прості теплі моління, гарячі надії на помилування і поміч Божу? І йшли часто з обітниці, даної в критичні тяжкі хвилини життя. Історик не може так поверхово-тенденційно ставитись до ролі монастирів в духовному житті нашого українського народу і в XIX ст., не розуміючи, чому святошами являлись для народу ті, мовляв, «україножерські» Лаври, підходити з сучасними політичними і не рідко безбожницькими категоріями.

Це про таких «дослідників» ще у Шевченка знаходимо, що вони «просвітити, кажуть, хочуть материнські очі сучасними огнями, повести за віком, за німцями недоріку, сліпую каліку». . («Послання»).

Х

Рабунок церковних цінностей, що його р. 1922 перевела, під протектом помочі голодуючим, безбожна радвлада по цілому СРСР, був переведений також по церквах і монастирях України. Не мало, розуміється, значення те, що ці коштовності були здебільшого по церквах і монастирях не УАПЦеркви, а патріяршої Церкви в Україні. Бо для українського народу все рівно, це був рабунок його національного скарбу, свідка його багато-вікової побожності, національної куль-

тури. «Щоб уникнути гніву народнього, — пише проф. М. Міллер, — грабування Києво-Печерської Лаври було переведено вночі, від півдругої години ночі до дев'ятої ранку. Всю Лавру навкруги було оточено військом з кулеметами. Монахів було заарештовано. За звідомленням комісії, що грабувала Лавру, в Лаврі було забрано: діамантів 2417 штук вагою від 1,5 до 9 каратів кожний; яхонтів 1106, смарагдів червоних (рубіни) 1345, смарагдів блакитних (сафірів) 49, низок перлів — 10. Риз шитих перлами та дорогоцінними каміннями 18. Різних інших речей з золота та срібла, оздоблених діамантами, перлами та дорогоцінним камінням — понад 500... Разом у Лаврі було забрано в речах золота 64 клг та срібла 112 тонн». («Знищення Православної Церкви більшовиками». — Український Збірник. кн. 10. Стор. 49. Мюнхен, 1957.).

Після пограбування Лаври, винищення, заслання та розгону ченців, увесь терен Лаври з усіма церквами (25) та будівлями (40) був оголошений 29 вересня 1926 р. радянським урядом в Україні «Державним культурно-історичним заповідником» під назвою «Всеукраїнський музейний городок». За свідоцтвом проф. д-р Н. Полонської-Василенко, «ініціатива утворення цього «городка» належала Українській Академії Наук, яка сподівалася таким шляхом зберегти ті історичні пам'ятки, які були на території Лаври». (Українська Академія Наук, Мюнхен, 1958, ч. II, стор. 24). В усіх пограбованих та обідраних церквах Лаври було розташовано низку музеїв, архіви та книгозбірні. Мощі, що «зберігалися в печерах, призначено до прилюдного розкриття, але було відкрито спеціальною комісією ніби на доказ «попівських фальшувань». Але мощі виявилися прекрасної цілоти і справжніми, так що скомпромітованою була комісія. Мощі було за-

лишено в печерах jako музейний експонат». (М. Міллер). «В 1933 році, пише проф. Н. Полонська-Василенко, Музейний Городок вже не існував. Замість нього створено Антирелігійний музей. Все, що не відповідало його завданню, знищено. Директора Музейного Городка П. П. Курінного заарештовано, а де-яких співробітників заслано». (Стор. 26).

«Коли німці р. 1941 в часі другої світової війни зайняли Київ, — розповідає проф. Б. Жук, який перебував тоді в Києві, — поширилась чутка, що київляни хочуть в найближчому дні влаштувати в Лаврі урочисте богослуження з молебнем подяки за визволення від большевиків; мали бути присутніми і представники вищого німецького командування. Напередодні цього моління розповідачеві довелося зустріти старшого наукового робітника Лавровського музею пок. Н. Черногубова. Він радив попередити німецьке командування, що Успенський Собор підмінований, і що треба богослуження в ньому відкликати. Видно, що Черногубов попередження зробив, і богослуження було відкликано. Вибух стався як раз в той час, на який було призначено богослуження. Вибух був надзвичайної сили; видно, що вибухові матеріяли було заложено під Великою Успенською церквою в різних місцях... Нема жадного сумніву, пише проф. Б. Жук, — що вибух в Лаврі робота большевиків, виконана залишеною в Києві агентурою НКВД, свідоцтвом чого являється й забивство старшого наукового робітника музею вище названого Н. Черногубова поліцаями з чинів советської розвідки, яка пролізла в поліцію при Лаврі. Труп Н. Черногубова був знайдений у зовнішньої стіни Лаври в неглибокій ямі, присипаній землею. Він загинув як антибольшевик». («Пожари в Києві в 1941 г.» — Вестник Института по изучению СССР. Мюнхен, 1956, ч. 2, стор. 107 - 109).

**Руїна головної церкви Успінія Пресвятої Богородиці
в Києво-Печерській Лаврі.**

XI

На далекому засланні, в Орській кріпості перебуваючи р. 1848, Тарас Шевченко, як оповідає він в поемі «Варнак», стрів у полоні вельми старого діда на засланні. Старий згадав свою Волинь святую і волю долю молодую, свою бувальщину... Був це кріпак, якого панська сваволя, знуцання і страшна кривда в особистому його житті довели до того, що він підібрав собі «добрих хлопців» і почав мститися, не розбіраючи ні віку, ні статі, ні характеру: «Я різав все, що паном звалось, без милосердя, неначе п'яний той різник»... Але тяжко й йому стало у вертепах

жити і рішив покінчити з собою, щоб не нудить світом.

«Та диво,
Диво дивне сталось
Надо мною недолюдом.
Вже на світ займалось...
Вийшов я з ножем в халяві
З Броварського лісу,
Щоб зарізатись; дивлюся, —
Мов на небі висить
Святий Київ наш Великий.
Святим дивом сяють
Храми Божі, ніби з самим
Богом розмовляють.
Дивлюся я, а сам млію...
Тихо задзвонили
У Києві, мов на небі...
О, Боже мій милий!
Який дивний Ти!...
Я плакав,
До полудня плакав...
Та так мені любо стало.
І малого знаку
Нудьги тої не осталось, —
Мов переродився...
Подивився кругом себе —
І, перехрестившись,
Пішов собі тихо в Київ
Святим помолитись,
Та суда-суда людського
У людей просити».

Так прийшло відродження моральне людини. Хто мав щастя під'їздити до Києва зі сходу, особливо літом на сході сонця, і був зачарований величнім видом Лаври з монументальною дзвіницею понад деревами

на горах Київських, той зрозуміє можливість чуда, відродження варнака. Чи станеться коли таке чудо з сучасними нам варнаками на нашій нещасній Батьківщині? Господь відає...

Коли б великий наш національний пророк жив в наші часи і zobачив би поругання й нищення народніх святинь, як Печерська Лавра, з якими народ жив майже тисячу років і духовно окормлювався ними в своєму довгому історичному житті, то він ще з більшим праведним гнівом повторив би своє:

«Де ж той світ?
І де та правда?
Горе, горе!
Чи буде суд? Чи буде кара?
Чи буде правда між людьми?
Повинна бути, бо сонце стане
І осквернену землю спалить!...

(Доповідь ця виголошена була на зібранні Братства
Св. Володимира Рівноапостольного при Соборі Св.
Володимира УГПЦ — Торонто, 1 квітня 1962 р.).

